

“Azərbaycan dövlətinin bu uzaqqörən siyasəti bizi qürurlandırır”

Bu gün Qərbi Azərbaycana qayıdış tarixi zərurət kimi ortaya qoyulub. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin uzaqqörən və uğurlu siyasətinin nəticəsi kimi elan olunan “Qərbi Azərbaycana Qayıdış Konsepsiyası” vaxtilə indiki Ermənistan ərazisindən zorla qovulmuş, deportasiyaya məcbur edilmiş soydaşlarımızın öz ata-baba yurdlarına geri dönməsinin beynəlxalq hüquq çərçivəsində həllinə yeni yollar açır.

Artıq ölkəmizdə bu istiqamətdə görülən işlər qardaş Türkiyədə yaşayan Azərbaycanlı vətəndaşların da diqqətini bu məsələyə yönəldib. Elə bu yaxınlarda türkiyəli siyasətçi, sabiq millət vəkili Sinan Oğanın əslən Qərbi Azərbaycandan olduğunu bildirməsini ictimaiyyət böyük maraqla qarşılayıb. Maraqlıdır, bu gün Türkiyənin Azərbaycan kökenli sakinlərinin ən çox yaşadığı İğdır (Qars da bura aiddir) bölgəsində Qərbi Azərbaycan həqiqətləri yaddaşlarda necə qorunur? Müsahiblərimiz İğdır–Azərbaycan Dil, Tarix və Mədəniyyət Birliyini Yaşatma və Dəstəkləmə Dərnəyinin sədri Ziya Zakir Acar, dərnək üzvləri – əslən Qərbi Azərbaycandan olan Fəxrəddin Budaq və Səlahəddin Gür Arasdır. Sualımızı ilk olaraq Ziya bəy cavablandırır.

Ziya Zakir Acar:

– İğdır bölgəsində yaşayanların böyük əksəriyyətinin vaxtilə Qərbi Azərbaycandan zorla çıxarıldıqdan sonra burada yerləşməsi yaşadığımız tarixin bir hissəsidir. Mən ötən əsrin 80-ci illərində bu acı tarixi özündə əks etdirən “Görənlərin gözü ilə İğdırda erməni qətləmi” kitabını yazmaq üçün orada bu hadisənin şahidləri olmuş 1700-ə yaxın soydaşımızla görüşüb xatirələrini qələmə almışam. Bu söhbətlərin çoxunu videoçəkilişlə kasetlərə də köçürmüşəm. Bu insanlar elə şeylər danışdılar ki, inanın, bunlardan minlərlə roman yazmaq mümkündür. Qərbi Azərbaycanda yaşamış həmin insanların Türkiyədəki və xaricdəki övladlarını, nəvələrini də axtarıb tapdım. Onların çoxu bu haqda məlumatlı idilər, hətta bir çoxunda müəyyən tarixi faktlar da var idi, sonradan mənə göndərdilər. Bu işlərlə bağlı İğdırdakı bütün kəndləri bir-bir gəzmişəm. Hətta bu kəndlərin çoxu Azərbaycan türkləri tərəfindən qurulub, qohumları, yaxınları ilə məskən salıblar. Sonra Qarsa, Amasiyaya getdim, orada da qərbi azərbaycanlıların yaşadıkları bir çox kəndləri gəzib, detallı olaraq onların xatirələrini toplamışam.

– Ziya bəy, siz özünüz Qərbi Azərbaycanın hansı mahalındasınız?

– Sərdarabad rayonunun – indi ermənilər oranı Oktemberyan adlandırırlar – Canfida kəndindən köç etmişik. Bəzi mənbələrdə adı Canfədə kimi də keçir. Bizim kəndimiz Arazın sol sahilində yerləşir.

Bu kənddə, əsasən, oğuzların reyhanlı tayfasından olanlar yaşamışlar. 1918-ci ildə bura köçərkən atam çox kiçik yaşlarda imiş. Amma babam Fətullah kişinin həmin kənddə ermənilərlə döyüşdüyünü, quyuya atıldığını, sonra oradan necə çıxıb bura gəldiklərini eşitmişəm. Mənim “İçimdəki sızı” kitabımda bunlar var. Turan Atasevər də bunları Qərbi Azərbaycanla bağlı araşdırmalarında qələmə alıb. Turan Atasevər 4 yaşında olarkən, 1932-ci ildə ailəsi erməni zülmündən qaçaraq İğdırın Kadıkışlak kəndinə gələnərdəndir. Bu kənd onların orada yaşadıkları İydeli kəndi ilə üz-üzədir, arada, sadəcə, Araz çayı var. İydeli də bizim Canfidaya qonşu kənddir. Turan Atasevər sonralar Ankara Universitetinin məzunu olmuş, biz çox vəzifələrdə işləmiş, hətta 1952-ci ildə “Araz” adlı jurnal da çıxarmışdır. 2023-cü ildə isə İzmirdə dünyasını dəyişmişdir. Yəni demək istədiyim odur ki, Qərbi Azərbaycandan köçüb Türkiyənin bir çox bölgələrində yerləşmiş soydaşlarımız çoxdur.

– Ümumiyyətlə götürükdə, bura köçənlərin ən çoxu hansı mahallardan gələnərdə?

Ziya Zakir Acar:

– Ən çox Vedibasardan gələnərdir. Amma Sərdarabaddan, Gərnibasardan, Qəmərliyə, Zəngibasardan belə gələnərdə var.

Səlahəddin Gür Aras:

– Mənim ata-babalarım Qəmərliyədən gəlirlər, Şöllü (Çöllü) tayfasından. Kəndimizin də adı Şöllü Mehmandar olub. Babamgil bura gələndə çox olublar. Qonşu Dəmirçi kəndindən də onlarla birgə xeyli sayda insan gəlib. Hazırda bizim tayfadan olanlar Akyüzlər, Güraraslar, Şöllər, Çöllülər soyadı ilə tanınırlar. Bizim soyadımızın Gür Aras olması isə Arazın gur axmasını ehtiva edir. Hazırda nəslimizin davamçılarından İğdırda, İstanbulda, Ankarada və digər yerlərdə yaşayanlar var. Bizim bura köçməyimiz də çox ağır şərtlər altında olub. Hərəsinin də bir dastanlığı acı hekayəsi var.

Ziya Zakir Acar:

– Bunu da əlavə edim ki, İrəvandan gəlib İğdır və kəndlərində yerləşənlər əsasən 1915–1918-ci illərdə, Vedibasardan köçənlər isə 1928–30-cu illərdə gələnərdir. Onların çoxu İğdırın Daşburun kəndində

yerləşib. Kərbalayı İsmayılın dönəmində bu kəndə gələnələr içərisində bir neçə tayfa olub. Mən özüm də 1985-ci ildə İrəvanda olmuşam. Babalarımın doğulub böyüdüyü, yaşadığı kəndi görmək istəyim mənə aparıb ora. O zaman özümə bir azərbaycanlı tərəcəsi də götürmüşdüm. Canfidanı gəlib gördüm. Burada yaşayan ermənilərin birindən soruşdum ki, əvvəllər bu kənddə 5 məscid, 3 qəbiristanlıq olub, bəs hardadır bunlar? Bir yaşlı erməni dedi ki, həmin qəbiristanlıqların hamısını ekskavatorla dağıdıb üstündə iş yerləri tikiblər. Səbəbini soruşdum, dedi ona görə belə ediblər ki, gələcəkdə nə zamansa buranın türk yurdu olduğu bilinməsin. Bundan bir neçə il sonra isə Qarabağ hadisələri başladı.

Fəxrəddin Budaq:

– Mənim atamgil köçəndə ilk olaraq İğdırın Quzügüdən kəndinə gəlirlər. Amma dolanacaq çətin olduğundan, bir müddət qonşu Qasımcan kəndində yaşamalı olublar. Sonra yenidən Quzügüdənə qayıdılar. Sonra bir çox hadisələr baş verib, Qüdrət bibim atam 13-14 yaşlarında olanda Doğu-bəyazidə ərə verilmiş, ancaq atamın bundan xəbəri olmayıb. Bunun çox acı bir tarixçəsi var. Sonra atam bibimi axtarmağa gedib, ancaq tapa bilməyib. Yolda, o zaman hökumətin qərarı ilə kimsəsiz uşaqları yığıb məktəblərə göndərən bir qrupun insanları ilə qarşılaşıb və onlar da atamı Ərzincana aparıb ibtidai təhsil verən bir məktəbə qoyublar. Sonra atam ilk təhsilini alıb yenidən kəndə qayıdıb. Amma bacısını tapa bilməməsi onu çox üzüb və nəhayət 30 il sonra, təxminən 50-ci illərin əvvəlində Qüdrət bibimin Doğu-bəyaziddə yaşadığını öyrənib. Atam çətinliklə də olsa, gedib onu tapıb, bir neçə gün də orada qalaraq geri qayıdıb. Sonrakı illərdə atam da, bibim də rəhmətə gedib. Bibimin nəvələrindən indi

bir qismi də Qarsa və onun ətrafına gəlib yerləşmişdir. Yəni, əslində, azərbaycanlılar həm Qərbi Azərbaycanda, həm də buralarda böyük qırğınlara məruz qalıblar. Həmin qaçaqçılıq zamanı İran tərəfə də keçənlər çox olub, bir müddət sonra geri qayıdıblar. Bura qayıdanda da ev-əşiklərinin tamamilə dağılmış vəziyyətdə olduğunu görüblər. Bu haqda Ziya bəyin kitablarında çoxlu məlumatlar var.

Ziya Zakir Acar:

– Elə forumda səsləndirilən ortaq fikirlərdən biri də bu oldu ki, bugünkü Ermənistan dövləti qərbi azərbaycanlıların bu hüquqlarının pozulmasına görə təminat ödəməlidir.

Səlahəddin Gür Aras:

– Qərbi Azərbaycandan Türkiyəyə köçən elə bir ailə tapılmaz ki, o ailədə bu ağrı-acılardan bir iz qalmasın. Hər kəs yaxınlarını itirib, maddi-mənəvi ziyana uğrayıb. Biz bütün bunları ata-babalarımızdan çox eşitmişik. Sağ olsunlar, Ziya Zakir Acar, Sərdar Ünsal və digər vətənsəvər aydınlarımızın sayəsində bütün bu hadisələr qələmə alınıb.

– Qərbi Azərbaycana qayıdış böyük və çox əhatəli bir mövzudur, bu haqda nə qədər danışsaq da, bitib-tükənməz. Amma bu gün Azərbaycan dövləti, şəxsən cənab İlham Əliyev tərəfindən qarşıya qoyulmuş bu konsepsiyanın uğurlu təbliğində hər birimiz fəal rol oynamalıyıq. Son olaraq bununla bağlı fikirlərinizi öyrənmək istərdim.

Ziya Zakir Acar:

– Həqiqətən də, 44 günlük Vətən müharibəsindən sonra qazandığımız Böyük Zəfər regionumuzda bir çox reallıqları dəyişdirdi. Cənab İlham Əliyevin bu qələbədən dərhal sonra “Qərbi Azərbaycana Qayıdış Konsepsiyası”nı elan etməsi 100 ildən artıq bir dövrdə saxta erməni iddiaları ilə üz-üzə qalan, bu kirli siyasətin ağır-acısını yaşamış yüzminlərlə qərbi azərbaycanlının hüquqlarının bərpası yönündə atılmış ən böyük addımdır. Buna görə də bu işdə həmrəy olmalı, tarixi ədalətin bərpasına birgə çalışmalıyıq.

Səlahəddin Gür Aras:

– Mən də Ziya bəyin fikri ilə tamamilə razıyam. Azərbaycan türkləri son 200 ildə tarixin ən böyük sınaqları ilə üz-üzə qalıblar, amma şükürlər olsun ki, türkün mərdliyi, öz el-obasına sevgisi, dövlətçilik şüuru onu ayaqda saxlayıb. İnanıram ki, yaxın gələcəkdə türkün gücü ilə hər kəs hesablaşacaq, bu gücün önündə gedən Türkiyə və Azərbaycan tarixi ədaləti də bərpa edəcək.

Fəxrəddin Budaq:

– Bu gün Azərbaycan dövlətinin qərbi azərbaycanlılarla bağlı ortaya qoyduğu uzaqqörən siyasət bizi qürurlandırır. Həm də ona görə ki, biz bu siyasətin arxasında güclü Azərbaycan görürük, haqqın, ədalətin nəhayət ki, bərpasını görürük. Həmrəyliyimiz nə qədər güclü olarsa, arzularımız da o qədər çin olar.

Fikirləriniz üçün sağ olun, hər birinizə təşəkkür edirəm.